

Aktstykker i en Strid
mellem Sjællands Biskop Skat Rørdam og
Københavns to Provster J. Paulli
og G. Schepelern.

Ved **Johannes Schepelern.**

Den 14. Oktober 1896 stiftedes paa et Møde i Bethesda i København »Det kjøbenhavnske Kirkefond« med Sjællands Biskop som født Formand og med en forud, gennem Forhandling mellem Biskop Skat Rørdam¹ og »Udvalget til Kirkesagens Fremme« udpeget Bestyrelse (se »Københavns Kirkesag 1890—1915, Festskrift« S. 21) paa 40 Medlemmer fra hele Landet. Fondets Statuter forelaa udarbejdede før Mødets Afholdelse, og Bestyrelsens første Handling var at nedsætte et Forretningsudvalg paa 7 Medlemmer, hvoraf de 3 — foruden Kassereren — overgik fra »Udvalget«.

En af Kirkefondets første Handlinger var Købet af Dansesalen »Valkyrien« paa Vesterbro med Omdannelse til Kirkelokale for Øje. Planen omsendtes til skriftlig Votering til alle Bestyrelsens Medlemmer og gennemførtes med stort Flertal. Københavns to Provster, Stiftsprovst J. Paulli² og Holmens Provst G. Schepelern³, afgav dog begge udførlige Vota *imod* Planen og følte sig, da

¹) Thomas Skat Rørdam (1832—1909), Biskop over Sjællands Stift 1895—1909.

²) Jakob Paulli (1844—1915), Stiftsprovst og Sognepræst ved Vor Frue Kirke 1892—1915; kgl. Confessionarius 1884.

³) Georg Schepelern (1839—1900), Holmens Provst 1895—1900

Sagen gik dem imod og Kirkefondets fremtidige Kurs dermed var afstukket, drevet til at udtræde af Bestyrelsen. Dette skete den 10. Oktober 1897.

Foranlediget af Udtrædelsens Omtale i Dagspressen og en Artikel i Kirkefondets Blad »Københavns Kirkesag« 1897 Nr. 6 af dettes Sekretær, Pastor J. Friis Hansen¹⁾ offentliggjorde Provsterne i »Dagens Nyheders« Søndagstillæg for 24. Oktober den udførlige Skrivelse, hvormed de overfor Kirkefondets Forretningsudvalg havde begrundet deres Udtrædelse. Denne Redegørelse fremkaldte atter flere Indlæg sammesteds fra Kirkefondets Side ved Forretningsudvalgets Formand, Professor H. Westergaard²⁾, og Medlem af samme Sognepræst A. Schack³⁾ og i »Københavns Kirkesag« Nr. 7 af Friis Hansen; hvilke Indlæg atter besvaredes af Provsterne i Forening i »Dagens Nyheders« Søndagstillæg. Denne Bladstrid endte med nogle »Afsluttende Bemærkninger« sammesteds den 28. November fra Provsterne.

De modstridende Synspunkter skal hverken fremdrages eller bedømmes her. Derimod turde det have nogen historisk Interesse, at der gøres Rede for den ejendommelige og i dansk Kirkehistorie formentlig temmelig enestaaende Strid, der i Sagens Anledning udviklede sig mellem Sjællands Biskop og Københavns to Provster og varede fra 22. November til 23. December 1897.

Om denne Strid skriver Skat Rørdam til Otto Møller⁴⁾ den 8. Januar 1898 (Otto Møller og Skat Rørdam, En Brevveksling 1916 II, S. 284 f.): »Hvad der denne Gang har forsinket min Skrivning til Dig, har ikke egentlig været Travlhed, undtagen da i den sidste Tid; men det

¹⁾ Julius Friis Hansen (1856—1905), Sekretær i Københavns Kirkefond 1896—1905.

²⁾ Harald Westergaard (1853—1936), Professor i Statsvidenskab 1886.

³⁾ Albert Schack (1849—1925), Sognepræst ved Helligaandskirken i København 1895—1908, siden i Vonsild.

⁴⁾ Otto Møller (1831—1915), Sognepræst i Gylling 1870—1915.

har været, fordi jeg har haft et Slags Sammenstød med mine to fornemste Provster, Paulli og Schepelern. Du har formodentlig set, at disse to Mænd i Nationaltidendes Søndagsnummer (et Blad, som udkommer i omtrent 40,000 Eksemplarer, idet det følger med alle de Ferslew-ske Blade) paa en temmelig ondartet Maade angreb det københavnske Kirkefond, for hvilket jeg i Embeds Medfør er Formand. Da det i sig selv er lidet sømmeligt, at Præster fører den Slags Fejder paa et saadant Sted, og da de derhos førte deres Krig paa en saadan Maade, at de maatte give Kirkens Fjender og Kirkesagens Modstandere i København Vaaben i Hænde, saa ansaa jeg det for rigtigst at bruge min Myndighed ved at sende dem en Skrivelse, hvori jeg udtalte det »alvorlige og bestemte Ønske«, at de skulde ophøre med at skrive i de politiske Blade om den Sag, og holde sig til de kirkelige Blade, om de havde mere at sige. Samtidig skrev jeg det samme Ønske til Kirkefondets Forretningsudvalg. — Herpaa modtog jeg imidlertid det Svar, at de »beklagede ikke at kunne opfylde« mit Ønske, hvorfor jeg sendte dem en ny Skrivelse, hvori jeg »paalagde« dem det samme. Og da de negtede at efterkomme dette Paalæg og samtidig kom med et nyt Stykke (det sidste, der kom fra dem), som dog var meget spagfærdigere end de forrige, saa havde jeg ikke andet at gøre, end at klage til Ministeriet. Dette kunde nær være blevet en Haupt- und Staatsaktion; ti medens Ministeriet (ej alene Kultusministeren, men ogsaa idetmindste det overvejende Flertal af alle Ministrene) holdt med mig, saa var det jo en vanskelig Sag at give Kongens Konfessionarius en Irettesættelse, tilmed da Kongen var nærmest stemt for at give ham Ret. — Efter flere Ugers Forhandlinger mellem Ministeren og de to Provster, endte dog Sagen omsider dermed, at de sendte mig en Erklæring, at de var blevne oplyste om, at naar en overordnet udtalte et saadant Ønske og Paalæg, saa skulde den underordnede efterkomme det, og derfor ud-

talte de deres Beklagelse over ikke at have gjort det. — Der kunde jo her vel være Spørgsmaal om, hvorvidt denne Beklagelse var ment af Hjærtet; men jeg kunde efter Omstændighederne være vel tilfreds med dette Resultat, og jeg haaber, at den Sag skal have nogen Virkning i Fremtiden. (Du skal iøvrigt ikke omtale denne Sag videre; jeg vilde nødig have det vundne Overtag over disse to Mænd spoleret derved, at Sagen kom i Folke-munde). Ogsaa haaber jeg, at den skal virke *noget* til at stække Modet og Vingerne paa Konsortiet »M«¹, der ganske rigtig, som du skriver, er et Komplot, som er fuldt af Beskhed, dels fordi det Mynster-Martenssenske ikke længer er ved Roret, dels fordi de føler, at denne Retning i Virkeligheden er ganske afmægtig i kirkelig Henseende, hvorfor de maa nøjes med at gøre Folk som mig de Bryderier, de kan, baade aabenbart og især hemmelig.« — — — Og Otto Møller svarer den 9. Februar 1898: »Jeg ønsker dig til Lykke med, at du dog fik Held til at lægge lidt Tømme paa de kaade Provster. Jeg under dem det ret af Hjærtens Grund, hvis det da kan hjælpe dem til at gaa i sig selv. Men jeg har desværre ingen Tro til det.«

Stridens Forløb vil iøvrigt fremgaa af de nedenfor aftrykte Breve, som alle foreligger i verificerede Afskrifter i mit Værge. De hidsættes derfor uden Kommentar.

I.

Til De høiærværdige Herrer, Stiftsprovst Paulli og Provst Schepelern.

Efter at den Polemik om det københavnske Kirkefonds Arbejdsmaade, som De have rejst i »Nationaltidende«, nu har været ført i fem Uger, saaledes at man fra begge Sider har haft Leilighed til to Gange at gjøre sin Anskuelse gjældende, maa jeg som Deres Biskop udtale det alvorlige og bestemte Ønske,

¹) den faste, anonyme kirkelige Medarbejder ved Søndagstillægget, almindelig anset for at være to eller flere Personer.

at denne Forhandling nu maa ophøre for Deres Vedkommende, og at De, saafremt De har noget yderligere at fremføre derom, da kun lader dette fremkomme i de kirkelige Blade, udenfor hvilke denne Polemik aldrig burde have været ført.

Hvad mit eget Standpunkt i den omstridte Sag angaaer, da vil De neppe være i Tvivl om, at det i *Principet* aldeles falder sammen med det, som Kirkefondets Forretningsudvalg indtager, i fuld Overensstemmelse med Fondets Statuter. Det er dog ingenlunde min Mening, at dette Standpunkt skulde være unddraget en sømmelig Kritik, ligesaa lidt som mit ovenfor udtalte Ønske er Udtryk for, at jeg vilde have en Forhandling om den københavnske Kirkesag og dens rette Fremme udelukket. Jeg mener tværtimod, at en saglig Forhandling herom, ført paa rette Sted og paa den rette Maade, kun vilde tjene denne vigtige Sag til Gavn. Men den politiske Dagspresse er ikke det rette Sted for en saadan Forhandling, ejheller det store Publikum Kirkesagens rette Forum. Og jeg har haft Leilighed til at erfare, at det for adskillige troende Kristne, hvem Guds Riges Sag ligger alvorligt paa Hjerte, har været og er en Sorg at see Mænd, som ere kaldede til at arbejde for Guds Rige her i Staden, føre deres stridige Meninger om Kirkesagen frem for det store Publikum i Dagspressen og gjøre dette paa en saadan Maade, at Kristi Kirkes Fjender med Grund kunne hovre derover. Jeg holder mig forvisset om, at De ikke have villet volde Menigheden en saadan Sorg ved Deres gjentagne Angreb paa Kirkefondets Ledelse; derfor tør jeg ogsaa troe, at naar jeg nu gjør Dem opmærksomme paa, at disse have haft en saadan Følge, ville De forstaae, hvorfor jeg saa alvorlig maa foreholde Dem, at Deres Polemik i Dagspressen bør holde op, og at De fremtidig bør holde de Udtalelser om Sagen, som De maatte ansee Dem for nødte til at fremføre, udenfor de politiske Blade og indenfor en Læsekreds, som kan antages at have de fornødne Forudsætninger for Forstaaelse af selve Sagen, uden at tage Forargelse deraf, at Meningerne derom er forskjellige.

Med Ønsket om, at Gud vil afvende de onde Følger, som kunne komme af denne Strid, og derimod vende den til det gode for hans Menighed, er jeg med broderlig Hilsen

Deres

Skat Rørdam

Bispegaarden i København

22. Novbr. 1897

Højærværdige Hr. Stiftsprovst, kgl. Konfessionarius Paulli
K. af Db., Dmd.

Hr. Provst Schepelern
R. af Db., Dmd.

For Afskriftens Rigtighed indestaar

(sign.) G. Schepelern¹.

II.

Højvelbaarne, højærværdige Hr. Biskop Dr. Rørdam!
Kmd. af Db. Dbm.

I Anledning af den Skrivelse af 22. ds., som vi have modtaget fra Deres Højærværdighed, tage vi os den Frihed herved at meddele, at vi beklage, ikke at kunne efterkomme det deri udtalte Ønske. Vi anse det nemlig for vor Pligt endnu at fremsætte nogle »afsluttende Bemærkninger«, som paa Søndag ville fremkomme paa det samme Sted, hvor den øvrige Forhandling har været ført.

26 Nov. 1897.

Allerærbødigst
(sign. J. Paulli. G. Schepelern.

III.

Sjællands Stifts Bispekontor
Kjøbenhavn

27 Novbr. 1897.

Deres Højærværdigheder
Hr. Stiftsprovst, kgl. Konfessionarius Paulli
K. Dm.
og Hr. Provst Schepelern,
R. Dm.

Da De har nægtet at efterkomme det af mig i min Skrivelse af 22 d.M. udtalte Ønske, at De skulde ophøre med i Dagspressen at fortsætte den af Dem begyndte Polemik om det

¹) Det bemærkes, at selve Ortografien paa flere Steder aabenbart er Schepelerns, ikke Rørdams.

kjøbenhavnske Kirkefond, og saafremt De maatte have noget yderligere om denne Sag at fremføre, da kun at lade dette fremkomme i de kirkelige Blade, er jeg nødt til herved at *paalægge* Dem at afholde Dem fra yderligere Polemik i Dagspressen om det kjøbenhavnske Kirkefond og at sørge for, at de af Dem omtalte »afsluttende Bemærkninger« derom ikke offentliggøres i denne, ialfald ikke førend jeg er blevet gjort bekendt med deres Indhold og har billiget deres Offentliggørelse.

Skat Rørdam.

For Kopien indestaar

(sign.) J. Paulli.

IV.

Højvelbaarne, højærværdige Hr. Biskop Dr. theol. Rørdam!
K. Dbm.

I Skrivelse af D.D. har Deres højvelb. Højærværdighed *paalagt* os at afholde os fra yderligere Polemik i Dagspressen om det kjøbenhavnske Kirkefond og at sørge for, at de af os omtalte »afsluttende Bemærkninger« derom ikke offentliggøres i denne, ialfald ikke førend Deres Højærværdighed er bleven gjort bekendt med deres Indhold og har billiget deres Offentliggørelse.

Uden at vi iøvrigt her skulle indlade os paa en Drøftelse af en Biskops Ret til at give sine Præster et saadant Paalæg, skulle vi kun tillade os at bemærke, at dette allerede af den Grund ikke har kunnet efterkommes, at Artiklen paa dette Tidspunkt ikke vilde kunne tages tilbage.

27 Novbr. 1897.

Allerærbødigst

(sign.) J. Paulli. G. Schepelern.

V.

Kopi af Skrivelse fra Provsterne til Biskoppen; egenhændig ved J. Paulli.

23/12 97.

Maa det være os tilladt endnu engang at komme tilbage til de Skrivelser, som i Anledning af vore Artikler om »Kirkefondets Arbejdsmaade« ere blevne udvekslede imellem Ds. h.H. og os.

Naar vi have valgt at offentliggjøre vore Indlæg i et Dag-

blad, tilmed i et saadants kirkelige Afdeling, kunne vi ikke se rettere, end at vi have handlet i Overensstemmelse med tidligere Praxis, som ikke blot er blevet fulgt af Biskop Fog¹ og flere af Kirkens bedste Mænd men ogsaa af Ds.H. selv, da De f.Ex. i Foraaret 1889 deltog i en Diskussion om den nye Salmebog i »Dagbladet«. Det forekommer os tilmed, at det enslydende Referat om vor Udtrædelse af Kirkefondets Bestyrelse, som Dagen efter Aarsmødet fandtes i de politiske Blade, næsten nødsagede os til at meddele Grundene for vor Udtrædelse sammesteds. Derfor mente vi, at vi ikke saa os i Stand til at efterkomme det Ønske, som Ds.H. udtalte i Skr. af 22 f.M.

Efter at have forhandlet om Sagen med Hs.Exc. Kirkeministeren, have vi imidlertid faaet den Erklæring af ham, at et Ønske, som udtales af Embedsmænds foresatte, bør efterkommes, hvad enten det formenes at være berettiget eller uberettiget. I sidste Tilfælde staar det den underordnede frit for at henstille Sagen til Ministeriet. Idet vi bøje os for denne Afgjørelse, skulle vi beklage, at vi ikke have handlet i Overensstemmelse hermed.

VI.

Kopien findes bilagt et egenhændigt Brev af 22.12.97 fra J. Paulli til G. Schepelern, hvori bl. a. staar:

Da jeg kom hjem i Middags, forefandt jeg et Brev fra Swane², som meddelte, at Sthyr³ sent iaftes havde opsøgt ham. Derpaa staar der følgende: »Jeg læste Deres Koncept (jf. Nr. V. — Udg.Anm.) for ham, saa greb han min Haand og sagde: Denne Skrivelse behøver Stiftsprovsten ikke at sende mig, den er fuldstændig tilfredsstillende, bed ham sende den lige til Rørdam. — Glad var han, ja meget glad, og glad var jeg i min Ringhed«. I Henhold til al denne Glæde har jeg renskrevet Skrivelsen, beder dig sætte Navn derunder og snarest sende Rørdam den. Jeg vedlægger et Explr. af Koncepten til dig, som du kan lægge ved de andre Aktstykker. Ærlig talt maa jeg tilstaa, at jeg ikke fatter denne umaadelige Glæde. Vi opnaa, hvad vi ville, at sige Rørdam et Par Sandheder;

¹) Bruun Juul Fog (1819—96), Biskop over Sjællands Stift 1884—95.

²) Hans Jørgen Swane (1821—1903), Biskop over Viborg Stift 1878—1901.

³) Hans Valdemar Sthyr (1838—1905), Kultusminister 1897—1903.

derpaa beklage vi, at det ikke blev os, som klagede over ham, og dermed Punktum. Dersom jeg var R., hvad jeg heldigvis ikke er, vilde jeg virkelig ikke lade vor Skrivelse gjælde for en Undskyldning — men derom kunne jo han og Sthyr tage sig en Omgang. Hermed ere vi forhaabentlig færdige med Sagen.

VII.

Kopi af et privat Brev fra G. Schepelern til et af hans Børn, dateret 16 Decbr. 1897*; (Brevet er afskrevet efter Originalen af Udg.)

Følgen blev, at R. indgav en Klage over os til Ministeriet og forlangte, at der skulde gives os en Tilrettevisning for Ulydighed mod vor Foresatte. Sthyr kaldte i den Anledning Paulli og mig, meget venligt forresten, op til sig i Ministeriet og forhandlede med os over en Time. Han var aabenbart i stor Forlegenhed og vilde meget gerne have Sagen jævnet. Han vilde formaa R. til at tage Klagen tilbage, naar vi saa paa vor Side vilde gøre R. en Undskyldning — — —.

Vi var strax paa det rene med, at her forelaa et eklatant Overgreb fra Rørdams Side, men raadførte os dog for en Sikkerheds Skyld med Prof. Matzen¹ og Justitiarius Madvig², ligesom vi ogsaa senere forelagde Sagen for Biskop Swane og Højesteretsassessor Larsen³, der alle var enige i, at dette var noget aldeles uhørt, der ikke burde taales, da det ellers kunde føre til de farligste Konsekvenser. Efter Matzens Raad svarede vi derfor R. samme Dag, at vi her ikke vilde indlade os paa nogen Drøftelse af en Biskops Ret til at give sine Præster et saadant Paalæg, men at det allerede af den Grund var umuligt at efterkomme det, at Artiklen paa dette Tidspunkt ikke kunde tages tilbage [se Nr. IV. — d. 27. var en Lørdag. — Udg.Anm.].

VIII.

Af et privat Brev af 16. Decbr. 1897 fra Højesteretsassessor E. F. Larsen til G. Schepelern; (Original).

Den stedfundne Bladpolemik fandt han (Sthyr) meget beklagelig for Kirkens Skyld, og meente, at der ikke stod mange

¹) Henning Matzen (1840—1910), Professor juris 1870—1910.

²) Johan Nikolai Agathon Madvig (1833—1919), Formand for Sø- og Handelsretten 1891—1905.

³) Erhard Florian Larsen (1838—1916), Højesteretsassessor 1894—1910.

paa Provsternes Side. Dette kunde jeg naturligvis hverken bekræfte eller bestride. Men at jeg i alt Fald hører til disse faa, derom nærer han dog vist ingen Tvivl. I alt væsentligt mener jeg, at DHrr. have Ret, og paa Formen for Deres Artikler finder jeg intet at udsætte, hvilket ikke gjelder om Deres Modstandere. — Den med Bispeembedet udbrudte Conflict maatte jeg naturligvis i høi Grad beklage, og da Actstykkerne deri ikke have foreligget mig, kan jeg heller ikke udtale mig om hvem deri har Ret eller Uret, eller om der muligvis er noget af begge Dele paa begge Sider. Men jeg kunde fuldkommen slutte mig til Ministerens Bemærkning om, at det rette havde været, om Biskoppen ikke havde skrevet, men derimod havde forhandlet Sagen mundtlig med DHrr. At han ikke har forud confereret med Ministeren om dette Skridt, har jeg dennes eget Ord for. — Og hvad nu endelig angaar det biskoppelige Paalæg, da udtalte jeg til Ministeren, hvad jeg sagde til Dem, den Dag De fortalte mig at De havde modtaget det, at jeg ikke indsaa hvorpaa det skulde støttes, og meget beklagede at det var fremkommet, da jeg, ganske afset fra dets materielle Berettigelse, ikke vidste, hvorledes det skulde effectueres, da Kirken under vore Forhold ikke har den samme Myndighed, de samme Tvangsmidler overfor sine Embedsmænd, som den katholske Kirke har overfor sine. Her er jo desuden slet ikke Tale om et Angreb paa de kirkelige Autoriteter som saadanne, men om en Diskussion om en kirkelig Forenings Anliggender med andre Medlemmer af samme Forening. At gribe ind i en saadan Diskussion med et Magtsprog er vistnok uden Exempel, og formentlig stridende med den Yttrings- og Diskussionsfrihed, der nutildags indrømmes Alle. — Jeg vil just ikke paastaa, at foranstaaende er Gangen i min Samtale med Ministeren, der foregik under saare urolige Forhold, men det er da i alt Fald Essensen deraf. Vi skiltes med Udtalelsen af de bedste Ønsker om, at Striden maatte kunne bilægges, Ønsker der for mit Vedkommende som vist ogsaa for hans vare meget oprigtige meente.
